

مقایسه ویژگی های شخصیتی و سلامت روان دانش آموزان دبیرستان های تیزهوشان و دبیرستان های عادی

*دکتر حسن حق شناس^۱، دکتر امیر رضا چمنی^۲، دکتر علی فیروزآبادی^۳

^۱ دانشیار، روان شناس بالینی، ^۲ روان پزشک، ^۳ استادیار، روان پزشک - دانشگاه علوم پزشکی شیراز

خلاصه

مقدمه: نوجوانان سرمایه های آینده جامعه هستند. مدارس ویژه پرورش استعداد های درخشان دارای محیطی نسبتاً متفاوت با مدارس عادی می باشند. تفاوت دو محیط آموزشی می تواند موجب تقویت یا ایجاد ویژگی های شخصیتی متفاوت در دو گروه دانش آموزان این مدارس شود. پژوهش حاضر برای بررسی تفاوت های احتمالی موجود در ویژگی های شخصیتی و سلامت روان دانش آموزان دبیرستان های تیزهوشان و عادی طراحی و اجرا گردید.

روش کار: نمونه ای مشتمل بر ۲۰۰ دانش آموز (۹۷ نفر تیزهوشان و ۱۰۳ نفر عادی) از میان دانش آموزان مقطع سال سوم دبیرستان انتخاب شدند سپس ابعاد شخصیت نمونه ها با استفاده از پرسش نامه NEOPI-R و نیز سطح سلامت روان آنها با به کارگیری پرسش نامه سلامت عمومی (GHQ - ۲۸) مورد ارزیابی قرار گرفت.

نتایج: یافته ها نشان داد که دانش آموزان دبیرستان های تیزهوشان در مقایسه با دانش آموزان عادی نمرات نسبتاً بالاتری در شاخص بازبودن به تجربه ها ($p = ۰/۰۵$) و نمرات پایین تری در شاخص توافق ($p = ۰/۰۱۲$) دارند. به علاوه دختران در مقایسه با پسران نمرات بالاتری در شاخص توافق کسب کرده اند ($p = ۰/۰۰۱$). از طرف دیگر نتایج نشان داد که دانش آموزان دبیرستان های تیزهوشان از سطح سلامت روانی بهتری نسبت به دانش آموزان مدارس عادی برخوردارند ($p = ۰/۰۰۱$) که این تفاوت در نمرات اضطراب ($p = ۰/۰۰۱$) و افسردگی ($p = ۰/۰۰۱$) معنی دار می باشد. به علاوه دختران تیزهوشان از سطح سلامت روانی بهتری نسبت به دختران مدارس عادی برخوردارند ($p = ۰/۰۰۸$) که این تفاوت در سه خرده مقیاس اضطراب ($p = ۰/۰۰۹$)، افسردگی ($p = ۰/۰۱۲$)، و علایم جسمانی ($p = ۰/۰۰۵$) معنی دار بود.

نتیجه گیری: با توجه به نتایج پژوهش به نظر می رسد که دانش آموزان دبیرستان های تیزهوشان از نظر برخی از ابعاد شخصیتی و نیز سطح سلامت روان با دانش آموزان عادی متفاوت هستند. شرایط مطلوب محیط آموزشی و نوع برخورد خانواده می تواند در این تفاوت ها نقش داشته باشد.

واژه های کلیدی: شخصیت، سلامت روان، دانش آموزان، تیزهوشان

مقدمه

مدارس ویژه دانش آموزان سرآمد یا تیزهوش دارای شرایط خاص پذیرش دانش آموزان خود هستند و این دانش آموزان دارای محیط آموزشی متفاوت نسبت به دانش آموزان مدارس عادی می باشند. چنین عواملی احتمالاً می تواند موجب تفاوت بین ویژگی های شخصیتی و بهداشت روانی این دو گروه دانش آموزان و دانش پژوهان باشد.

شخصیت از بنیادی ترین مفاهیم روان شناسی است. روان شناسی شخصیت حوزه ای است که به بررسی ویژگی های فردی اعم از هیجانی و رفتاری می پردازد که معمولاً ثابت و قابل پیش بینی اند و در زندگی روزمره قابل پیگیری هستند (۱).

آدرس: شیراز - بلوار ایبوردی - بیمارستان حافظ - مرکز تحقیقات روان پزشکی

تلفن تماس: ۰۷۱۱ - ۶۲۷۳۰۷۰ Email : hagsheh@sums.ac.ir

تاریخ وصول: ۸۴/۱۰/۲۸ تاریخ تایید: ۸۵/۶/۲۴

بکر (۵) اعتقاد دارد که تیزهوشان به دلیل توانایی های شناختی، فهم عمیق تری نسبت به خود و دیگران داشته و بهتر می توانند با فشارها و تعارضات روانشناختی سازگار شوند. از طرف دیگر برخی معتقدند که افراد تیزهوش در مقایسه با افراد عادی خصوصاً در سنین نوجوانی و بزرگسالی احتمالاً دارای مشکلات عاطفی و روان شناختی بیشتری می باشند، زیرا این افراد به دلیل توانایی های شناختی خود نسبت به تعارضات بین فردی حساس تر بوده و احساس از خود بیگانگی و فشار روانی بیشتری را تجربه می کنند (۶).

یک مطالعه بر روی نمونه ایرانی نشان داده است که میزان آسیب پذیری و اختلالات روانی، خودکشی و مسائل شخصیتی در بین تیزهوشان در مقایسه با افراد عادی شیوع کمتری دارند (۷). در یک پژوهش تقوی و نظر بلند (۸) بر روی نمونه ای از شیراز، بهداشت روانی دانش آموزان تیزهوش و عادی را با به کارگیری فرم ۲۸ سئوالی پرسش نامه سلامت عمومی (GHQ-۲۸) مورد مقایسه قرار دادند.

نتایج این پژوهش نشان داد که دانش آموزان تیزهوش به طور معناداری از سلامت روانی بهتری نسبت به دانش آموزان عادی برخوردارند. به علاوه دختران مدارس تیزهوشان از دختران عادی و پسران مدارس تیزهوشان از دختران مدارس تیزهوشان در وضعیت سلامت روانی بهتری قرار دارند. یک مطالعه دیگر به وسیله رفاهی و همکاران (۹) بر روی نمونه ای از دانش آموزان دبیرستانی شیراز صورت گرفته است. این پژوهش با انتخاب تصادفی با استفاده از آزمون هوش و کسلر و بر اساس نمره ۱۱۵ (انحراف معیار ۱۵)، نمونه خود را به دو گروه تیزهوش مدارس ویژه تیزهوشان و تیزهوش مدارس عادی تقسیم نموده و نتایج آزمون های "اضطراب حالت-رنگه اسپیلرگر^۱" و "افسردگی بک^۲" دو گروه را مورد ارزیابی قرار دادند. نتایج به دست آمده حاکی از آن بود که حالت اضطراب و افسردگی در دانش آموزان مدارس عادی به طور

جلیوند و اژه ای (۲) در پژوهشی بر روی دانش آموزان دبیرستان های شهر تهران نشان دادند که محیط های آموزشی مربوط به تیزهوشان و عادی می تواند در پرورش ویژگی های شخصیتی (مورد سنجش به وسیله پرسش نامه شانزده عاملی شخصیت کتل و آزمون ارجحیت شخصی ادوارز) تفاوت ایجاد کند و این تفاوت مستقل از جنسیت نیز می باشد. این پژوهش نشان داده است که محیط آموزشی می تواند ویژگی های شخصیتی متفاوتی را مستقل از هوش ایجاد کند.

در مطالعه ای مشابه نمکی و اژه ای (۳) نشان دادند که ویژگی هایی همانند میل به پیشرفت، خود نمایی خود مختاری، دقت در رفتار دیگران، برتری طلبی، مهرورزی، تنوع طلبی، تحمل و سخت کوشی در میان دانش آموزان تیزهوشان بالاتر از نمونه های عادی است، ولی در ویژگی های تمکین و فرمانبرداری دانش آموزان تیزهوش ضعیف تر از دانش آموزان عادی می باشند. در یک بررسی دیگر که توسط چلیبانلو و حسنی (۴) به منظور بررسی ویژگی های شخصیتی دانشجویان استعداد های درخشان و عادی صورت گرفت، تعدادی از دانشجویان دانشگاه شیراز که فارغ التحصیل مدارس استعداد های درخشان و عادی به وسیله آزمون NEOPI-R مورد ارزیابی قرار گرفتند. نتایج نشان داد که دانشجویان فارغ التحصیل مدارس استعداد های درخشان از نظر اضطراب، کفایت، انعطاف پذیری، زیبا پسندی، قاطعیت، فعالیت، تلاش برای موفقیت و هیجان های مثبت به طور معناداری دارای نمرات بالاتری از دانشجویان برآمده از مدارس عادی هستند. به علاوه دانشجویان گروه اول در صفات رک گویی، وظیفه شناسی، کم رویی، تواضع و آسیب پذیری از استرس به طور معناداری نمرات پایین تری از دانشجویان گروه دوم داشتند. همچنین مقایسه نمرات شاخص های این آزمون شخصیتی نشان داد که دانشجویان گروه اول به طور معناداری برون گرا تر از دانشجویان گروه دوم بوده اند.

در بررسی منابع مختلف در زمینه بهداشت روانی دو دیدگاه کاملاً متفاوت در مورد ویژگی های دانش آموزان تیزهوش و عادی ملاحظه می گردد.

^۱- Spielberger State-trait Anxiety Inventories

^۲- Beck Depression Inventory

مقیاس ۵ گزینه ای (کاملاً قبول تا کاملاً رد) انتخاب می‌نماید. در این آزمون شخصیت بر اساس ۵ شاخص عصیبت^۱ یا بی‌ثباتی هیجانی (در زیر مجموعه های: اضطراب، خشم و کینه، خلق افسرده، شرم، تکانشی بودن، آسیب پذیری از استرس)؛ برون‌گرایی^۲ (در زیر مجموعه های: صمیمیت، جمع‌گرایی، قاطعیت، فعالیت یا جُنُب و جوش، هیجان‌جویی، و عواطف مثبت)؛ بازبودن تجربه‌ها^۳ (در زیر مجموعه های: تخیل، زیبایی‌شناسی، احساسات، فعالیت، دامنه سلیقه‌ها، ارزش‌ها)؛ توافق با دیگران^۴ (در زیر مجموعه های: اعتماد، سادگی، همدردی، تبعیت، تواضع، و درک دیگران)؛ و شاخص وجدانی بودن^۵ (در زیر مجموعه های: حس شایستگی، نظم، وظیفه‌شناسی، تلاش برای موفقیت، پیگیری، و انعطاف‌ناپذیری در اهداف) بررسی می‌گردد. هر شاخص می‌توانست دارای دامنه نمرات صفر تا ۱۹۲ و هر مقیاس دامنه نمرات صفر تا ۳۲ باشد (۱۱). گروهی فرشی (۱۲) ضریب‌های روایی و اعتبار قابل‌قبولی را برای این پرسش‌نامه بر روی جمعیت وسیعی از دانشجویان مناطق شمال و جنوب کشور نشان داده است.

پرسش‌نامه سلامت عمومی

سطح سلامت روانی نمونه‌ها با استفاده از پرسش‌نامه ۲۸ سئوالی سلامت عمومی (GHQ-۲۸) مورد ارزیابی قرار گرفت. این پرسش‌نامه دارای چهار خرده‌مقیاس علائم جسمانی، اضطراب، کارکرد اجتماعی، افسردگی است. این ابزار در پژوهش‌های مختلف در ایران مورد استفاده قرار گرفته است و ثبات و اعتبار قابل‌توجهی را نشان داده است. این پرسش‌نامه دارای شاخصی است که نشان می‌دهد که به طور عام کدامیک از افراد نیاز به گرفتن خدمات روان‌پزشکی دارند.

این پرسش‌نامه برای شناسایی اختلال‌های روانی (غیر از جنون‌ها) طراحی شده است و تاکنون در سطح وسیعی در جهان

معناداری بیشتر از دانش‌آموزان مدارس تیزهوش است ولی بین "رگه اضطراب" تفاوت معناداری دیده نشد. پژوهش حاضر به منظور مقایسه ویژگی‌های شخصیتی و سلامت عمومی دانش‌آموزان مدارس ویژه تیزهوشان و مدارس عادی طراحی گردید.

روش کار

۱- آزمودنی‌ها: تعداد ۲۰۰ نفر از دانش‌آموزان پایه سوم دبیرستان سال تحصیلی ۸۱-۸۲ شهر شیراز شامل ۹۷ نفر از دانش‌آموزان دبیرستان‌های تیزهوشان (۴۰ پسر و ۵۷ دختر) و ۱۰۳ نفر از دانش‌آموزان مدارس عادی (غیرانتفاعی-دولتی - نمونه) شامل (۴۹ پسر و ۵۴ دختر) به طور نمونه‌گیری در دسترس برای انجام پژوهش دعوت شدند. نمونه مدارس تیزهوشان (فقط یک دبیرستان پسرانه و دخترانه در شیراز وجود دارد) تقریباً مجموع دانش‌آموزان دو کلاس پسرانه و دو کلاس دخترانه را تشکیل می‌دادند و نمونه مدارس عادی (غیرانتفاعی-دولتی - نمونه) که به طور تصادفی از مجموعه دبیرستان‌های شیراز انتخاب شده بودند، از هر دبیرستان جمعیت یک کلاس مورد بررسی قرار گرفتند.

در یک تحلیل واریانس چندمتغیره نمرات شاخص‌های آزمون NEUPI-R دانش‌آموزان مدارس عادی (۳ گروه) مورد مقایسه قرار گرفت. نتایج نشان داد که سه گروه از نظر آماری تفاوت معنی‌داری در این نمرات ندارند [F(۱۹۲ و ۱۰) = ۱/۶۱، p = ۰/۱۱]. بر همین اساس در تحلیل داده‌های پژوهش نمونه به دو گروه مدارس تیزهوش و عادی گروه بندی و تحلیل‌های بعدی بر روی داده‌ها صورت گرفت. ۲- ابزارهای پژوهش: پرسش‌نامه شخصیتی: ابعاد شخصیتی نمونه‌ها با استفاده از پرسش‌نامه NEUPI-R فرم ۲۴۰ سئوالی که توسط حق‌شناس در سطح شیراز هنجاریابی شده، مورد ارزیابی قرار گرفت (۱۰).

این پرسش‌نامه دارای ۵ شاخص اصلی و ۳۰ مقیاس است که با استفاده از ۲۴۰ عبارت آزمودنی پاسخ خود را در یک

1- Neuroticism

2- Extraversion

3- Openness to experiences

4- Agreeableness

5- Conscientiousness

به دست آمد. در نهایت داده ها توسط نرم افزار SPSS نسل ۱۱/۵ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و از تحلیل آنالیز واریانس چند متغیره جهت تحلیل نتایج استفاده شد.

یافته های پژوهش

مقایسه نمرات شاخص شخصیت در مدارس: در گام اول در یک مدل تحلیل واریانس چند متغیره نمرات شاخص شخصیت NEOAC به عنوان متغیر وابسته و مدارس (تیزهوشان و عادی) به عنوان متغیر مستقل مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان داد اثر مدارس در نمرات شاخص های شخصیت به صورت مرزی معنی دارست [F(۱۹۲, ۵) = ۲/۲۴, p = ۰/۰۵] که تفاوت اساسی در دو نوع مدرسه (تیزهوشان و عادی) در نمرات شاخص توافق (A) ملاحظه می شود [F(۱۹۲, ۵) = ۶/۵۰, p = ۰/۰۱۲]. به علاوه تمایل آماری معنی داری در نمرات شاخص باز بودن به تجربه ها ملاحظه می گردد (F = ۳/۷۳, P = ۰/۰۵۵).

در (جدول شماره ۱) آزمون های تعقیبی را برای مقایسه بین گروهی نشان می دهد. دانش آموزان دبیرستان تیزهوشان در شاخص توافق میانگین نمرات کمتر و در شاخص باز بودن به تجربه ها میانگین نمرات بیشتری نسبت به دانش آموزان عادی کسب کرده اند.

مقایسه نمرات شاخص شخصیت بر اساس جنس

در گام دوم نمرات شاخص شخصیت (N, E, O, A, C) در گام دوم نمرات شاخص شخصیت (N, E, O, A, C) به عنوان متغیر وابسته و جنسیت (پسر و دختر) به عنوان متغیر مستقل در یک مدل تحلیل واریانس چند عاملی مورد محاسبه قرار گرفت.

نتایج نشان داد که اثر جنسیت بر نمرات شاخص های شخصیت معنی دار است [F(۱۹۲, ۵) = ۴/۰۴, P = ۰/۰۰۲]. آزمون تعقیبی نشان داد که تفاوت عمده دو جنس در نمرات شاخص توافق A معنی دار می باشد (F = ۱۴/۳, P = ۰/۰۰۰۱).

و ایران برای بررسی وضعیت بهداشت روانی به کار گرفته شده است (۱۳). یعقوبی، نصر و شاه محمدی (۱۴) حساسیت این ابزار را در مهمترین نمره برش آن (۱۵) برای سیستم نمره گذاری لیکرت (صفر، یک، دو، سه) برای شدت علائم، برابر با ۸۶/۵٪، ویژگی آن را برابر ۸۴ درصد و ضریب پایایی باز آزمایی و آلفای کرونباخ را برابر ۰/۸۸ گزارش نموده اند. در پژوهش دیگری که توسط پالاهنگ، نصر، براهنی و شاه محمدی (۱۶) انتشار یافته برای بهترین نقطه برش (۲۲) حساسیت، ویژگی و میزان کلی اشتباه را به ترتیب ۷۹٪، ۱۶٪ گزارش نموده اند. علاوه بر این موارد در گزارش جدیدتری نوربالا و همکاران (۱۵) نقطه برش ۶ را برای سیستم نمره گذاری غیرپارامتریک (صفر، صفر، یک، یک) برای مشخص نمودن افرادی که نیاز به خدمات روانپزشکی دارند، به دست آورده و گزارش نموده اند. قابل ذکر است که گلدبرگ^۱ و ویلیامز^۲ (۱۷) چنین روشی را برای "مورد یابی" پیشنهاد کرده اند و روش نمره گذاری لیکرت را برای مقایسه بین گروه ها مناسب دیده اند. حداکثر و حداقل نمره برای خرده مقیاس های این پرسش نامه بر اساس مقیاس لیکرتی صفر و ۲۱ و برای نمره کل پرسش نامه صفر و ۸۴ می باشد. چنانچه از نمره گذاری غیرپارامتریک بر اساس پیشنهاد گلدبرگ و ویلیامز استفاده شود فقط نمره کل پرسش نامه ملاک قرار می گیرد که حداقل آن صفر و حداکثر آن ۲۸ می باشد.

۳- روش جمع آوری اطلاعات: داده های مربوط به هر نمونه به طور مجزا به رایانه منتقل شده و با بهره گیری از دستورالعمل استاندارد کاستا و مک ری (۱۸) داده ها کدگذاری مجدد شدند و نمرات برای هر مقیاس محاسبه گردید و از مجموع نمرات ۶ مقیاس نمرات ۶ مقیاس هر شاخص نمره کل برای پنج شاخص اصلی: عصیت (N)، برونگرایی (E)، باز بودن به تجربه ها (O)، توافق با دیگران (A) و وجدانی بودن (C) به اختصار NEOAC

¹- Golberg

²- Williams

³- Case ascertainment

جدول ۱- مقایسه بین گروهی نمرات شاخص ها در آزمون شخصیت NEOPI-R و مدارس بر اساس آزمون F تک متغیری

ارزش P	F	df آزادی	عادی		تیزهوشان		مدارس شاخص شخصیت
			انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
NS	۱/۱۷۴	۱۹۶	۳۲/۲	۱۰۶/۷	۳۳۸	۹۰/۸	عصبیت (N)
NS	۲/۷۱	۱۹۶	۲۱/۸	۱۱۵/۸	۱۹/۷	۱۲۱/۲	برون گرایی (E)
۰/۰۵	۳/۷۳	۱۹۶	۱۵/۹	۱۱۵/۹	۱۶/۱	۱۲۰/۷	بازبودن (O)
۰/۰۱۲	۶/۵۰	۱۹۶	۱۴/۹	۱۰۴/۵	۱۷/۹	۹۹/۹	توافق (A)
NS	۱/۸۸۱	۱۹۶	۲۰/۶	۱۱۴/۶	۲۰/۸	۱۱۷/۶	وجدانی بودن (C)

NS= not significant

در (جدول شماره ۲) آزمون های تعقیبی را برای مقایسه دختران در مقایسه با پسران از میانگین نمرات بالاتری در بین گروهی نشان می دهد. همان طور که ملاحظه می گردد. شاخص توافق برخوردارند.

جدول ۲- مقایسه نمونه ها در شاخص های آزمون شخصیت NEOPI-R به تفکیک جنسیت

ارزش P	F	df آزادی	دختر		پسر		مدارس شاخص شخصیت
			انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
NS	۱/۰۳	۱۹۶	۲۶/۷	۱۰۱/۱	۲۰/۶	۹۶/۴	عصبیت (N)
NS	۲/۰۷	۱۹۶	۱۹/۶	۱۲۰/۴	۲۲/۳	۱۱۵/۹	برون گرایی (E)
NS	۳/۰۳	۱۹۶	۱۶/۴	۱۲۰/۱	۱۵/۶	۱۱۵/۹	بازبودن (O)
۰/۰۰۰۱	۱۴/۳	۱۹۶	۱۷/۱	۱۰۵/۸	۱۴/۸	۹۷/۸	توافق (A)
NS	۰/۶۲۷	۱۹۶	۲۲/۱	۱۱۷/۱	۱۸/۸	۱۱۴/۶	وجدانی بودن (C)

NS= not significant

تفاوت عمده در دو خرده مقیاس اضطراب ($P=0/0001$) و افسردگی ($P=0/001$) معنی دار می باشد. با توجه به (جدول شماره ۳) دانش آموزان دبیرستان های تیزهوشان نسبت به دانش آموزان عادی میانگین نمرات پایین تری در دو خرده مقیاس اضطراب و افسردگی کسب کرده اند و از وضعیت سلامت روانی بهتری نسبت به گروه عادی برخوردارند.

مقایسه نمرات شاخص های سلامت روان در مدارس

درگام سوم با استفاده از تحلیل واریانس چند عاملی، نمرات شاخص های سلامت روان به عنوان متغیر وابسته و نوع مدارس (تیزهوشان و عادی) به عنوان متغیر مستقل مورد ارزیابی قرار گرفت. در این تحلیل دانش آموزان دو نوع دبیرستان دارای نمرات متفاوتی در مقیاس های سلامت روانی بودند [$F(4, 189) = 5/73; P=0/0001$]. در (جدول شماره ۳) آزمون های تعقیبی را برای مقایسه بین گروهی نشان می دهد. همان طور که نشان داده شده است.

جدول ۳- مقایسه نمونه ها در شاخص های سلامت روان به تفکیک نوع دبیرستان

ارزش P	F	درجه آزادی df	تیزهوشان		عادی		مدارس سلامت روان
			میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	
۰/۰۰۱	۱۱/۵	۱۹۲	۶/۷	۴/۰۵	۵/۲	۶/۳	افسردگی
NS	۱/۷۱	۱۹۲	۷/۲	۳/۵۳	۳/۶	۶/۴۵	عملکرد
NS	۲/۱۹	۱۹۲	۷/۱	۳/۷۶	۴/۲	۶/۲	علایم جسمانی
۰/۰۰۰۱	۱۷/۲	۱۹۲	۷/۶	۴/۰۸	۵/۵	۴/۷۱	اضطراب
۰/۰۰۱	-۳/۳۶	۱۹۲	۲۸/۳	۱۲/۷	۱۶	۲۱/۴	کل

NS= not significant

مقایسه نمرات شاخص های سلامت روان بر اساس جنس و نوع مدارس

با توجه به آمار (جدول شماره ۴) و آزمون تعقیبی این تحلیل آماری دو گروه در شاخص های اضطراب و افسردگی دارای تفاوت معنی دار بودند. در تعامل جنسیت و گروه ها نیز تفاوت در شاخص های شکایات جسمی ($P < 0/01$)، اضطراب ($P < 0/01$) و افسردگی ($P < 0/05$) مشاهده گردید.

با توجه به اطلاعات (جدول شماره ۴) این یافته ها نشان می دهد که دانش آموزان مدارس تیزهوشان دارای نمرات کمتری در شاخص های اضطراب و افسردگی هستند. پسران مدارس عادی شکایات جسمی کمتر از پسران مدارس تیزهوشان دارند در حالی که دختران مدارس عادی شکایات جسمی بیشتر از دختران مدارس تیزهوشان نشان می دهند.

پسران مدارس تیزهوشان به طور نسبی اضطراب و افسردگی بیشتری را از دختران این مدارس تجربه می کنند در حالی که دختران مدارس عادی اضطراب و افسردگی بیشتری نسبت به پسران این نوع مدارس دارند. البته بایستی همین جا متذکر شد که این حد از نمرات آزمون پرسش نامه سلامت عمومی نشان دهنده اختلال افسردگی یا اضطراب بیمارگونه در هر دو گروه نیست و فقط تفاوت آماری دو گروه مورد نظر می باشد.

با استفاده از تحلیل واریانس چند متغیری، شاخص های سلامت روان (شکایات جسمانی، اضطراب، کاهش عملکرد، افسردگی) به عنوان متغیر وابسته، نوع دبیرستان (تیزهوشان و عادی) و جنسیت (پسر و دختر) به عنوان متغیر مستقل مورد ارزیابی قرار گرفت که نتایج نشان داد که جنسیت دارای تاثیری مرزی بر نمرات شاخص های بهداشت روان دارد [$F(189, 4) = 2/16; P = 0/07$].

دوگروه نیز دارای نمرات متفاوتی در شاخص های بهداشت روان بودند [$F(189, 4) = 5/74; P < 0/001$]. تعامل جنسیت و نوع مدارس در نمرات شاخص سلامت روان معنی دار بود [$F(189, 4) = 3/52; P = 0/008$]. (جدول شماره ۴) آزمون های تعقیبی را برای مقایسه بین گروهی نشان می دهد. همان طور که ملاحظه می شود تفاوت عمده در سه خرده مقیاس اضطراب ($p = 0/009$)، افسردگی ($P = 0/012$) و نیز علایم جسمانی ($p = 0/05$) معنی دار می باشد.

با توجه به (جدول شماره ۳) دختران تیزهوشان نسبت به دختران عادی میانگین نمرات پایین تری در سه خرده مقیاس اضطراب و افسردگی و علایم جسمانی به دست آورده اند به عبارت دیگر آنها از سلامت روانی بهتری نسبت به گروه عادی برخوردار می باشند.

جدول ۴- مقایسه نمونه ها در شاخص های سلامت روان به تفکیک مدارس و جنسیت

دختران عادی		دختران تیزهوش		پسران عادی		پسران تیزهوش		متغیرهای مستقل
SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	نمرات بهداشت روان
۴/۵۴	۸/۵۹	۳/۹۴	۶/۱۲	۲/۳۴	۵/۵۵	۳/۶۲	۶/۳۰	شکایات جسمی
۵/۱۶	۹/۱۵	۳/۹۳	۴/۶۰	۵/۳۱	۵/۸۸	۴/۳۳	۴/۸۵	اضطراب
۳/۴۸	۷/۴۰	۴/۱۲	۶/۷۴	۳/۶۷	۶/۷۳	۲/۵۳	۶/۰۵	ضعف در عملکرد اجتماعی
۵/۳۴	۸/۳۲	۳/۹۵	۴/۴۱	۴/۶۳	۴/۹۰	۴/۲۲	۴/۳۲	افسردگی

انحراف معیار=SD، میانگین=M

بحث

که آنها کنجکاوی های روشن فکرانه بیشتری داشته و از چالش با معما ها لذت بیشتری می برند.

به علاوه به نظر می رسد که آنها ظرفیت بیشتری برای بازیابی ارزش های اجتماعی، سیاسی و مذهبی داشته و نسبت به عادات و رسوم اجتماعی و منابع قدرت محافظه کاری کمتری دارند. همچنین به نظر می رسد آنها زندگی تخیلی فعال تری داشته و با شکل دادن به تخیلات خود روی آن تعمق کرده و از آن در جهت پرورش خلاقیت خود استفاده می کنند که در مجموع این عوامل می تواند باز بودن به تجربه ها را در تیزهوشان توجیه نماید.

از طرف دیگر به نظر می رسد که دانش آموزان عادی در رفتارها متعارف تر و در ظاهر محافظه کارترند. آنها موضوعات رایج را بهتر از موارد نادر می پذیرند و دیدگاه های محدودتری به محیط خود داشته و از نظر اجتماعی و سیاسی محافظه کارترند. که این امر می تواند دلیل بسته بودن به تجربه ها در دانش آموزان عادی باشد.

یافته دیگر پژوهش بالاتر بودن نمرات شاخص توافق در میان دانش آموزان عادی در مقایسه با دانش آموزان تیزهوشان می باشد که این یافته با نتایج مطالعه نمکی واژه ای (۳) هماهنگ است. در مطالعه فوق میزان تمکین و فرمانبرداری دانش آموزان تیزهوشان پایین تر بود.

هدف مطالعه بررسی و مقایسه ویژگی های منشی و رفتاری و نیز سطح سلامت روان در میان دانش آموزان دبیرستان های تیزهوشان و عادی بود. یافته های این پژوهش نشان داد که الف) دو گروه از نظر شاخص های شخصیتی آزمون NEOPI-R با هم متفاوت هستند به این معنا که دانش آموزان دبیرستان تیزهوشان از نظر شاخص باز بودن به تجربه ها بالاتری را نسبت به دانش آموزان مدارس عادی کسب کرده اند. گرچه نتایج این پژوهش با یافته های مطالعه چلیانلو و حسنی (۴) همخوانی ندارد ولی با یافته های نمکی واژه ای (۳) هماهنگ است.

درباره نتایج به دست آمده می توان گفت اگر چه باز بودن به تجربه ها معادل باهوش بودن نیست ولی همان طور که مک ری (۱۱) اعتقاد داشت این شاخص ارتباط مثبتی با هوش دارد و افراد با تحصیلات بالا نمرات بیشتری در این شاخص کسب کرده اند و این شاخص ارتباط نزدیکی با تفکر واگرا و خلاقیت دارد (۱۱).

در تبیین این امر می توان چنین استدلال کرد که احتمالاً دانش آموزان دبیرستان های تیزهوشان نسبت به تجربه های بیرونی و درونی پیرامون خود کنجکاوتر هستند و از نظریات جدید و ارزش های غیرمتعارف لذت بیشتری می برند. به عبارتی آنها مواجهه با پدیده های جدید و متنوع را به موارد عادی و متعارف ترجیح می دهند و از طرف دیگر به نظر می رسد که آنها کنجکاوی های روشن فکرانه بیشتری می رسد

نتایج مطالعه نشان می‌دهد که سطح سلامت روان در بین دانش آموزان دبیرستان های تیزهوشان بالاتر از دانش آموزان عادی است. که این یافته با نتایج تحقیقات پیشین و جمع بندی که توسط خانم قهقایی و همکاران (۷) صورت گرفته است در یک راستا می باشد. همچنین با نتایج دیگر پژوهشگران بر روی نمونه‌هایی از شهر شیراز همچون تقوی و نظر بلند (۸) و رفاهی و همکاران (۹) همخوانی دارد، اگر چه این یافته ها با نتایج خیر و شیخ الاسلامی (۶) مشابه نمی‌باشد. در تبیین نتایج می توان گفت با توجه به این که دانش آموزان تیزهوشان قابلیت پیش بینی رویدادها را داشته (۱۹) و نیز به علت برخورداری از ویژگی‌هایی چون تصور از خود^۱، همچنین خودکارآمدی^۲، حرمت خود^۳ و نیز احساس کفایت و شایستگی بالاتر نسبت به دانش آموزان عادی می‌توان چنین استدلال کرد که آنها به دلیل برتری در خصایص یاد شده سبک روی آوری بهتر و موثرتری برای حل مسایل زندگی داشته و با ارزیابی بهتر از عملکرد خود از شکست ها و تنبیه ها نمی‌هراسند. بنابراین در اثر رویدادهای استرس زای زندگی کمتر دچار اضطراب و نگرانی می‌شوند و از سلامت روانی بهتری برخوردارند. با توجه به بررسی های انجام گرفته توسط نور بالا و همکاران (۱۵) میزان شیوع اختلالات روانی در افراد ۱۵ ساله و بالاتر در سطح کشورمان ۲۱٪ برآورد شده است.

با توجه به جوان بودن هرم جمعیتی کشورمان توجه به امر آموزش بهداشت روانی به منظور پیشگیری بخشی از این مشکلات اهمیت مضاعف پیدا می‌کند. بنابراین ضروری است تا معلمان و مسئولین مراکز آموزشی و نیز والدین دانش آموزان فراتر از وظیفه سنتی خود عمل کرده و با در نظر گرفتن ویژگی های منحصر به فرد دانش آموزان در کنار توجه به امر تحصیل در جهت ارتقاء سطح سلامت روان آنها و توجه به نیازهای روان شناختی آنها اقدام نمایند.

به نظر می‌رسد که دانش آموزان تیزهوشان بر این باورند که از بسیاری افراد برتر بوده و تصمیم گیری های خود را منطقی و بر اساس واقعیت می‌دانند از طرف دیگر احتمالاً آنها در روابط بین فردی داشتن ترفندهایی چون زیرکی و سیاست را از لوازم مهارت های اجتماعی دانسته و سادگی را نوعی کوتاه فکری می‌دانند. با توجه به این که آنها نسبت به منابع قدرت محافظه کاری کمتری دارند در روابط اجتماعی معمولاً تواضع کمتر و رک گویی بیشتری دارند و در مجموع رقابت را به همکاری و توافق ترجیح می‌دهند.

یافته های پژوهش مؤید آن است که ویژگی های منشی و رفتاری پسران و دختران با هم متفاوت است که این تفاوت در شاخص توافق معنی دار است. به این معنا که دختران در مقایسه با پسران نمرات بیشتری در شاخص توافق کسب کرده اند که این یافته با یافته های جلیوند واژه ای (۲) مطابقت ندارد. شاید یکی از دلایل این تفاوت در یافته ها استفاده از ابزارهای متفاوت در ارزیابی ویژگی های شخصیتی دو پژوهش باشد. این در حالی است که در مطالعه مذکور میزان تبعیت جویی و سازش پذیری در پسران بالاتر گزارش شده بود ولی در پژوهش حاضر به طور معنی داری میزان توافق در دختران بالاتر از پسران بوده است. در توجیه این یافته می‌توان چنین استدلال کرد که به علت بسیاری از زمینه‌های فرهنگی، تاریخی، و نیز وجود نظام مرد سالار در خانواده این تعاملات به بیرون از خانواده نیز گسترش یافته و پسران در مقایسه با دختران استقلال و خود محوری بیشتری داشته بنابراین رقابت را به همکاری ترجیح می‌دهند. در مقابل دختران وابستگی بیشتری به والدین داشته و از تواضع و فروتنی بیشتری در مناسبات برخوردارند. از طرف دیگر به علت بسیاری از ویژگی های هیجانی و عاطفی و ساختار روانی دختران بیشتر تحت تأثیر رحم و شفقت قرار گرفته و احساس همدردی بیشتری با دیگران می‌نمایند و در مجموع در روابط بین فردی از توافق بیشتری برخوردارند.

¹- Self Concept

²- Self efficacy

³- Self esteem

سپاسگزاری

همکاری نموده‌اند سپاسگزاری می‌گردد. از شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان فارس که نهایت همکاری را در انجام این پژوهش به عمل آوردند تشکر و قدردانی می‌گردد.

این پژوهش با همکاری مرکز تحقیقات روان پزشکی با طرح مصوب شماره ۱۵۲۴ تاریخ تصویب ۱۳۸۱/۰۸/۱۲ صورت گرفته است. از کلیه دانش‌آموزانی که در این پژوهش

منابع

1. Kaplan HI, Sadock BJ. Synopsis of Psychiatry, 9th Ed., Williams and Wilkins, 2003.
۲. جلیوند، م، ا، ازه ای ج. ویژگی‌های شخصیتی دانش‌آموزان تیزهوش مراکز استعدادهای درخشان و نمکی، دبیرستان‌های خاص شهر تهران، مجله استعدادهای درخشان، ۱۳۷۴، سال چهارم، شماره ۱، ۳۰-۷.
۳. زهران، ازه ای ج. ویژگی‌های شخصیتی دانش‌آموزان دبیرستان‌های دختر و پسر تیزهوش و عادی، مجله استعدادهای درخشان، ۱۳۷۶، سال ششم، شماره ۲، ص ۱۵۰-۱۲۴.
۴. چلیانلوغ، ر، ح ج. مقایسه ویژگی‌های شخصیتی دانشجویان استعدادهای درخشان و عادی بر اساس نظریه پنج عاملی، خلاصه مقالات اولین همایش ملی استعدادهای درخشان، ۱۳۸۱، ص ۱۵.
5. Baker JA: Depression and suicidal ideation among academically gifted adolescents. Gifted Child Quarterly. 1995; 39: 218-223.
۶. خیرم، شیخ‌الاسلامی ر. مقایسه ابعاد سلامت عمومی در بین دانش‌آموزان مراکز آموزشی تیزهوشان و عادی، خلاصه مقالات اولین همایش ملی استعدادهای درخشان، ۱۳۸۱، ص ۲۰.
- ۷- قهقایی ا. نحوه مقابله با تنیدگی در بین دانش‌آموزان تیزهوش و عادی، مجله استعدادهای درخشان، ۱۳۷۹، سال نهم، شماره ۱، ص ۳۵-۱۵.
- ۸- تقوی م ر، نظر بلند ن. مقایسه بهداشت روانی دانش‌آموزان مدارس تیزهوشان با دانش‌آموزان مدارس عادی، خلاصه مقالات اولین همایش ملی استعدادهای درخشان، ۱۳۸۰، ص ۹.
- ۹- رفاهی ژ، همکاران. بررسی برخی از ویژگی‌های دانش‌آموزان تیزهوش در مدارس شیراز، خلاصه مقالات اولین همایش ملی استعدادهای درخشان، ۱۳۸۰، ص ۴۷.
۱۰. حق‌شناس ح. هنجاریابی آزمون شخصیتی نئو، فرم تجدید نظر شده، مجله اندیشه و رفتار، ۱۳۷۸، سال چهارم، شماره چهارم، ص ۳۸-۴۶.
۱۱. حق‌شناس ح. طرح پنج عاملی ویژگی‌های شخصیت، شیراز: انتشارات دانشگاه علوم پزشکی شیراز ۱۳۸۵.
۱۲. گروسی فرشی، م ت. رویکردهای نوین در ارزیابی شخصیت. نشر دانیال، تبریز، ۱۳۸۰.
۱۳. احسان منش م. همه گیر شناسی بیماری‌های روانی در ایران؛ بازنگری برخی بررسی‌های انجام شده. فصلنامه اندیشه و رفتار، ۱۳۸۰، ۲۴، ۵۴-۶۹.
۱۴. یعقوبی ن، نصر م، شاه محمدی د. بررسی همه گیر شناسی بیماری‌های روانی در منطق روستایی و شهری شهرستان صومعه سرا (استان گیلان). فصلنامه اندیشه و رفتار، ۱۳۷۴، سال اول، شماره ۴، ص ۵۵-۶۵.

۱۵. نوربالا ا، ع، باقری یزدی ع، یاسمی م ت. بررسی وضعیت سلامت روانی در افراد ۱۵ سال و بالاتر در جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۸. مجله پژوهشی حکیم، ۱۳۸۰، دوره پنجم، شماره ۱، ص ۱-۱۰.
۱۶. پالاهنگ ح، نصر م، براهنی م ن، و شاه محمدی د. بررسی همه گیر شناسی اختلال های روانی در شهر کاشان. فصلنامه اندیشه و رفتار، ۱۳۷۵، سال دوم، شماره ۴، ص ۱۹-۲۷.
17. Goldberg D, Williams P. A User Guide to General Health Questionnaire. Windsor, **NFER-Nelson**, 1988.
18. Costa PT, McCrae, RR. NEOPI-R: Professional Manual. Florida: PAR: Psychological Assessment Resources, Inc, 1992.
19. Gllagher JI. The public and professional perception of the emotional status of gifted children. **Journal for the Education of the Gifted**. 1990; 13: 202-211.